

Instytut Historii Sztuki
Wydział Historyczny
Uniwersytet Gdański

Streszczenie rozprawy doktorskiej
NOWA ARCHITEKTURA GDAŃSKA 1945-1956

Autor rozprawy: mgr Beata Oracz

Promotor rozprawy: prof. dr hab. Małgorzata Omilanowska

Gdańsk po II wojnie światowej stał się głównym portem polskim. Postanowiono go uczynić nowoczesną metropolią i ważnym ośrodkiem kulturalnym. Do miasta przybyli przesiedleńcy z różnych regionów II Rzeczypospolitej, w tym architekci działający przed wojną we Lwowie i w Warszawie. W pierwszym okresie – w latach 1945-1949 – w warunkach politycznie kontrolowanej wolności artystycznej podjęto studia urbanistyczne, w których nakreślono wizję rozwoju nowego Gdańska jako silnego gospodarczo miasta portowego. Przedsięwzięcia architektoniczne z tego okresu miały znaczenie głównie ekonomiczne. W Gdańsku projektowano i wznoszono nowe budynki nawiązujące do tradycji funkcjonalizmu, zmodernizowanego klasycyzmu, inspirowane architekturą przedwojennej Gdyni, także awangardową. Wykorzystując przedwojenne doświadczenia polskich środowisk konserwatorskich rozpoczęto odbudowę zabytków.

W 1949 roku ogłoszono socrealistyczną doktrynę artystyczną, która utrzymała się do 1956 roku. Studia urbanistyczne i realizacje architektoniczne prowadzone na terenie Gdańska zmieniły charakter. Jednym z głównych celów ówczesnej polityki było wykreowanie socjalistycznego oblicza tego miasta. Pragmatyzm ekonomiczny podporządkowany został celom ideologicznym. Odbudowę zabytków w centrum Gdańska poddano manipulacjom podporządkowanym propagandzie polskości. W sąsiedztwie Głównego Miasta wyznaczono teren pod monumentalną socrealistyczną zabudowę z dominacją funkcji kulturalno-administracyjnych. W całym Gdańsku wzniesiono szereg robotniczych osiedli mieszkaniowych. W najważniejszych dzielnicach zaplanowano budowę użyteczności publicznej mającej służyć bieżącej polityce społecznej. Znalazły się wśród nich nowe gmachy na potrzeby edukacji i służby zdrowia, przedszkola i żłobki, hotele robotnicze oraz urządzenia kulturalne, sportowe i rekreacyjne. Poczyniono liczne prace projektowe nad architekturą

biurową i zabudową przemysłową przedsiębiorstw państwowych. Podjęto także działania w celu realizacji pomników i cmentarzy wojennych.

Pomimo wielkich ambicji w okresie socrealizmu nie doszło do realizacji wielu zamierzeń. System okazał się niewydolny ekonomicznie. Formy projektowanych i realizowanych w Gdańsku budynków wpisywały się w główny nurt architektoniczny socrealizmu w Polsce, można było wśród nich wskazać zarówno „modelowe” socrealistyczne rozwiązania, jak i takie, które nawiązywały do doktryny jedynie powierzchownie. Co istotne, pojawiły się też próby wykreowania architektury socrealistycznej o silnych cechach regionalnych, nawiązujące do budownictwa gdańskiego okresu Złotego Wieku. Największym osiągnięciem tego czasu była odbudowa Głównego Miasta, gdzie zrekonstruowane zabytki połączone zostały z tkanką zabudowy socrealistycznego osiedla mieszkaniowego, któremu w mniejszym lub większym stopniu nadano cechy zabytkowej architektury kamienic gdańskich.